Контрольный экземпляр

Массе а мехкий пролетареш, вIашагIкхета!

СЕРДАЛО

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГIАЛГIАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадувл 1923 шера денз ★ ШОАТТА, 17 СЕНТЯБРЬ, 1988 ШУ. ★ № 112 (7615). ★ Мах 3 кеп.

Михаил Сергеевич, тхоана хьатIа вола!

КПСС ЦК Генеральни секретара Красноярски края къахьегамхошца хинна вIашагIкхетараш

НОРИЛЬСК, 14 сентябрь. Красноярски крае хилара КПСС ЦК Генеральни секретара кхоалагIча ден маршрут чакхйоалаш я планета эггара къулбаседенгаьрча промышленни регионех цаI йолча город Норильске гIолла. Тахан М. С. Горбачев Красноярскера хьакхьачав «Алыкель» яхача аэропорте, хIаьта цу сахьате город йовза а волавелар из. Полярни гома дехьа Таймыра хьунтундре шовзткъеи итт шу гаргга хьалха хьалъе йолаенна Норильск 200 эзар саг вахаш йола СибарегIен йоккха индустриальни центр я хинна, дIаэттай тахан. Заполярни городе гIолла лелаш М. С. Горбачевца цхьана ба КПСС Красноярски крайкома хьалхара секретарь О. С. Шенин, крайисполкома председатель В. И. Сергиенко.

Хьалхара сацар — аэропортера хьайоагIача трасса дIоахалагIа уллаш йолча Кайеркана — Норильска города - спутника нах бахача кварталашка. Укхаза бахарах ба надеждинцаш — нагахьа мара нийслуш доаца металлаш лоаладеш йолча хIанзарча ханара металлургически комбината болхлой. Заполярни города бахархошца хьалхара беседаш хилар М. С. Горбачева.

Ши километр йIаьхъенна улл Норильска керттера магистраль — Ленина проспект. Укхаза дIа-са нийсъяь я торговлен, культура, бытовой гIулакхаш дара йола еррига керттера учрежденеш. Цар балхага хьожаш хилар Генеральни секретарь. Из иштта хьежар Вл. Маяковске цIерагIча театра кердача зданега а. Ленински проспектагIа дIабахар чакхдьалар Гвардейски майда тIа — норильчаната празднични шествеш еча моттиге, хIаьта хила деза вIашагIкхетараш-м кхы а кIезига дац. Царех цаI — керда баха ховшарашца — хилар Кирова цIерагIен Севастопольскин улицаш вIашагIхотталуча. Укхаза хьалъеш латт Норильски керда микрорайон. Города жилищни программага хьежар Генеральни секретарь, хIаьта цо ма яххара, СибарегIени Гаьнарча-Малхбоалени кхыча регионашта масал а хинна дIаотта езаш я из.

СибарегIен цу йоккхача горно - металлургически центра балха ди юкъехьаьча дале а, улицашка, тикашка духха нах ба. Укхаза дIатоссалу хьакхашта дола къамаьлаш.

Царех цаI — Къулбаседенна лоархIамегIа йолча, кхачан темаех дар хилар Талнахски улицагIа йоаллача универсаме. Цу тика прилавкаш тIа — массе тайпара саь, бежана, коатIарча оалхазарий дулх, шурий продукташ. Генеральни секретарь могадир кхачанца Iалашо яра проблема норильчанаша хьаькъалца къоастаяь хилар. Города луллврча теплицаштеи гIонна долча боахамаштеи еррига город Iалашъе могаргдоацилга теркал а деш, Норильска керттера «бешамаши фермаши» дIанийсъяьй 2 эзар километр къулбехьенгахьа, Красноярска уллув.

Делкъел тIехьагIа КПСС ЦК Генеральни секретарь тIаийцар дукхха эзараш нах чубоагIача Надеждински металлургически комбината коллективо. Плавильни цеха балхага хьожаш хилар М.С. Горбачев, предприяте социально - культурни подразделенешка хилар.

Красноярски лаьтта бахархошцара Генеральни секретара вIашагIкхетараш дIаходолхаш да.

НОРИЛЬСК, 14 сентябрь. Красноярски краерча М. С. Горбачева балха командировка кхоалагIча ден маршрут полярни гонна дехьа йолча Норильске гIолла чакхйоалар, Таймырски хьунагIа шовзткъеи итт шу гаргга хьалха хьалъе йолаяь из город хIанз мехка Къулбаседен йоккха индустриальни центр хинна дIаэттай.

Хьалхара остановка къонача городе Кайеркане хул. Цига бахача нахаца къамаьл деш, Генеральни секретара теркам тIабахийтар социальни сфера дешаех, город дегIайоалаярах, гонахьара Iаламе лорадарах северянешта хетачоа. Цо рьаьза волаш дийцар Крайни Къулбаседен кердача демографически тенденцеех. Нагахьа санна хьалха горно-металлургически комбината болхлойи спецналисташ договорагIа къахьегаш а йилла ха чакхъяьлча «материка тIа» юхаухаш а хиннабале, хIанз уж тIа-тIа духхагIа ухаза бус.

Хеталу, 250 эзар саг вахача Норильскера беррига нах города улицашка баьлча санна, Михаил Сергеевичага моаршал хаттар духьа. ХIа аьнна городе чувоаллаше, цхьан майдан тIа машина тIара Iовоал из, цига гобаьккха хкотабенна латтача наха юкъе нийслу.

—Дукккача хана денз шун крае ва дагаволаш вар со — йоах цо. Массарел хьалха ЦК а правительства а цIерагIа ала лов сона: оаха боккха мах беш да оаш хьега къа. Укхаза оаш бер боккха лоархIам болаш болх ба. Заочно Норильск дика йовзаш ва со. Бакъда, оалаш ма хиллара, цкъа бIарг техача дикагIа да, бIаьзза дувцаш хозачул. Ховш ва со, шун а проблемаш кIезига йоацалга.

Оаз. Йолаш я проблемаш, къаьстта — гонахьара Iалам лораделга.

М. С. Горбачев. Цох лаьца хIанзле дийцад сога. Селхан Красноярскерча Iилман центре вIашагIкхетар долаш край дегIайоалаяра хьалхарча даькъе де дезача боккха лоархIам болча дешашка хьежад тхо, цу юкъе эколог проблема а йолаш. Красноярске чIоагIа ира латт из, хIаьта Норильске — къаьстта кра. Цхьабакъда, дицде йиш яц уж проблемаш цу сахьате къоастае йиш йоацалга, кхьметтел Iилмана а хац из мишта де деза. Бакъда, де дезар гуш долча, — ахча лохаргда, хIаьта тIаккха мело ца еш гIулакх тоаде дезаргда. Дийцад деша даха ха йоацача берий учрежденеех а. Хайнадац сона, шю долча берий бешамаш тоъаш йоацалга.

Оаз: ХIаа, хIаа, хIанз а тоъаш яц.

М. С. Горбачев: Аз аьннад края, Норильска, объединене кулгалхошка, шун ярсанна йолча крае берий учрежденеш тоъаш ца хилар доккха гIалат да, аьнна. ЛаьрхIар иштта да :деша даха ха йоацача берий учрежденеех дола дош дIадаккха деза.

«Михаил Сергеевич, тхо долча а хьатIавола», — иштта дехар дора тахан норильцаша Генеральни секретарь мел сецача моттигашка.

Наха деш хинна цхьадола дехараш горсовета е предприяте а къоастаде низ кхоачаргболаш дар.

Михаил Сергеевич, аьлар цхьан ха яьннача болхлочо, лоадам боацача хIамах дувца лацар сона — тоам хетац, бакъда, новкъа дале а, дувцанза даргдоацаш да из. ХIанз ялх шу даьннад тха цIенна гонахьа металлически стружкаш юкъейола шлак Iотесса, хувцалуш, хIама дац — мацаш йохаю цо, коа бераш арадувлийта кхераме я.

М. С. Горбачев: Хой шоана, аз шоашка фуаргда, кIезига пайда эц оаш перестройках. Бокъонца сатем боабе беза шоай кулгалхой.

Оаз: Со кхыча темах лаьца дувца ловш вар. Бехк ма баккхалаш, къахьегамах доагIар дIадалара кердача хьалашка довлар, сона хетачогIа, нийса леладеш дац. Ше стратеги нийса я, хIаьта тактика — харцахьа. Кердача технологе чотагIа деш дац из.

М. С. Горбачев: ХIанз хIара колективо ше доаккх ахча, ше къоастаю цун кхел. Ма дарра аьлча, иштта хила деза: ахча къахьийга даккха деза! Цхьанахьара лакхера, цхьан собесера хьа а ца йидеш. Къахьегама коллективо иштта де деза: Iоадаьдий ахча — кердача системага яла мегаргъя, хIаьта кийчо яь еце — яла мегаргъяц. Из — шун дош да, шо да шоашта дезар хьахаржа бокъо яраш...

Фу хет шоана вай политиках?

Оаз: Бакъахьара политика я.

М. С. Горбачев: Из политика къахьегамхоша яьча предложеней кIийлен тIа латташ я. Оаш дакъа лоацаш мара чакхъяккха йиш йолаш а яц.

Городе бахача нахацара цхьаьккха вIашагIкхетар хилар Талнахски улицагIа йоаллача универсаме. Цун прилавкаш тIа дукха дика продукташ я — саьрчий, бежана, коа тIарча оалхазарий дулх, шурий изделеш. Города юххерча теплицаштеи гIонна долча боахамаштеи еррига город Iалашъюларгйоацалга теркал а деш, Норильска керттера «бешамаши фермаши» 2 эзар километр къулбехьа оагIорахьа, Красноярска гаьна йоацаш я.

КПСС ЦК Генеральни секретарь горгде вар чакхдьалар Надеждински металлургически завода къахьегамхошца вIашагIкхетарца. Из — бос бола металлаш хьаяра йола дунен тIа йоккхагIйола хIанзара производство.

Предприяти йовзалга дIадоладелар металлургашца чунйнна даьча къамаьлашца. Хьалхара хаттар — къахьегама коллектива совет харжарах. Болхлоша совета председатель харжарах замечанеш йир.

М. С. Горбачев: Нагахьа санна шоашта хоржамаш нийса даьдац аьнна хете, хьагул а деле, керда кхадж тасса. Сона иштта хет: нагахьа санна къахьегама коллектива совет доаггIача тайпара хержа яларе, тIаккха къахьегамхой хаттараш а кIезига хургдар. Шо ма дий, новкъостий, дош къоастаде дезараш, тIаккха кхадж хIана тосс оаша шоашка кхычар харжа яхачоа тIехьа.

ЦК-си правительствоси гIулакх бокъонца шоай кара эца къахьегамхошта бокъо лу закон ара ма даькхкхадий. TIаккха шю фу деш да? Хьежаш да шо оаха дIа а даьхка, шоашта когаметта собранеш чакхъяхарга?

Оаз: ДIайоахаргIий коэффициенташтеи «полярка-штеи» йола ограниченеш?

М. С. Горбачев. Из хаттар хьалха а даьд сога. ВЦСПС-о, Госкомтрудо, Госплано къоастаде деза из дош. Коэффициент иштта а вешта а — из сага балхеи вахареи бокъонца долаш долча хьалий учет, кхыча оагIорахьара — мехка бокъонца йолаш йолча тароний учет.

ДIахо къамаьл хул кулгалдара аппарат кIезигъярах. М. С. Горбачева йоах: Беррига мехка 18 миллион саг чувоагIа цунна. 125—127 миллион болча къахьегача наха. Царех 2,5 миллион — министерствашкеи ведомствашкеи, юхебисараш — предприятешка, Газеташкара ховш да шоана, цхьайолча предприятешка, колхозашка, совхозашка, боахам лелабара кердача хьалашка довларца дувзаденна, ах гаргга кулгалдара аппарат кIезигъелга. ХIаьта министерстваех дувцаш хилча, укхаза 700 эзар кулгалдара моттиг кIезигъе тарлулга белгалдоалаш да. ЦК, крайкомий, обкомий, боарамашка а аппарат кIезигъеш я. КIезигагIа хьокхадала мег из райкомехи горкомехи, укхаза аппарат иштта а йоккха яц.

Металлургаша хьаттар, дIайолаеннача юххьанцарча партийни организацей отчетно-хоржамий кампане кадрай ротаци мишта лел, аьнна.

М. С. Горбачев: Ер да-кх Красноярски края духхьал цхьа дакъа юххьанцара парторганизацешка хиннача хоржамаша хьахьекхар: юхьанцарча организацей секретараш — 40 процент хийцаб, цехови организацешкеи партгруппашкеи — 60 процент. Долче, кхоачашхила доладеннад вай XIX партконференце лаьрхIа хиннар. Шоай тешам беннараш хоржнаха.

Оаз: Къона кадраш хьалкхее еза.

М. С. Горбачев. Цу хаттара а жоп лургда аз. 60 процент бола министраш — керда хьожабаь ба. Обкомий, горкомий, райкомий секретарашта юкъе кхы а дукхагIа ба керда нах — 80 процент совгIа, юххьанцарча парторганизацей секретарашта юкъе цул а дукхагIа. Из укх кхаь шера даь да.

Оаз: Тхона цхьайслча хана хьалхадоах, мала хержача бакъахьа да.

М. С. Горбачев: ХIаьта оаша ма харжа. Оаша шоай саг харжа оттаве. Нагахьа санна саг харжа ца воагIаш хержалга шоашта гучадоале, нагахьа санна из духхьал шийна болх беш вале, наха теркам а ца беш, оашош къоастае цун кхел. Нагахьа санна заводе, комбинате цхьаццца кхоачамбоацараш шоашта бIаргагой, хьажа, малав керте латтар. Шоашта ловр хьавеха: министр, партийни органера саг, цигга дош а оттаде. Цхьан болхлочо наьхат дайтар сога, цо язду: «Михаил Сергеевич, команда ле, штабашта доаггIача тайпара хIама тоха, аьле».

Оазаш: Нийса да.

М. С. Горбачев: Фуд цига нийса? Вай дIайолаяьй перестройка, мохк лагерашта бекъа ца балийтара а нах шоайла ца товсабалийтара а бехктокхаме да вай. Вайна йовзаш я штабашта хIамаш етташ хинна Китая опыт. Цул тIехьагIа 15 шера шоаш баь кегар дIабоаккхаш хиннаб уж.

Из кердадоаккхаргдац вай: вай цIа а цу чу мел йола хIама а йоха а яь, тIаккха воашка хеттаргдац: ва фуд вай даьр?

Социализма хьалхашка бехктокхаме болча мехкаца цу тайпара хIама де йиш йий? Таханара проблемаш къоастае йиш яц вай 37-ча шера хиннача методашца. Болх бе беза парте долча хоржамашка гIолла, советашка долча хоржамашка гIолла, моттигерча хоржамашка гIолла принципиальни решенеш кийчъе еза.

Сона, Генеральни секретара, еррига проблемаш ма хулла сихагIа къоастаяр дезац аьнна хет шоана. Оашюш кхета ма дой оаша дика хургдар: тахан дийцар кхоана деррига а дика хилча.

Хов сона, массанена ловр цаI да: ма хулла сихагIа гIулакх тоадалар. Юха а кердадоаккх аз, — из вай массане а юкъера гIулакх да, цхьабакъда, хьадер гIалат хургдоацаш де деза...

Оаз: Алал, хоза хийтарий хьона Норильск?

М. С. Горбачев: ХIаа, хоза город я.

Тахан вай духхьал дикачох дийца ца Iеш, кхоачамбоацарех а дувц. Из кхеталуш а да. Дикадар массахана вайца да. Доккхалде йиш йолаш да шо: шоай вахарах, городах, балхах. Цхьабакъда, йолаш я къоастае еза проблемаш а.

Плавильни цехага хьожача хана М. С. Горбачева хаттараш дир производства технологех, металлургий къахьегамен бытеи хьалех. Болхлощцен специалисташцеи къамаьл дир.

Сарахьа КПСС ЦК Генеральни секретарь Красноярске юха вера. Цунца цхьана Норильске хилар СССР Министрий Совета Председателе заместитель Ю. П. Баталин, КПСС Красноярски крайкома хьалхара секретарь О. С. Шенин, крайисполкома председатель В. И. Сергиенко, цхьа йолча министерствийи ведомствийи кулгалхой.

АБАКАН, 15 сентябрь. (ТАСС). ДIахододаш да КПСС ЦК Генеральни секретарь Красноярски крае хилар. Тахан Iуйрийна М. С. Горбачев хьакхьачав Заполярьера дIайолаенна Саянски дукха лоамашка тIакхаччалца уллача Красноярски края къулбехьеи доазон йисте латтача Абакане, Хакасски автономни областа столице.

М. С. Горбачев цига дIакхаьча диъларгIа ди дIадоладелар Хакассе столица бахархошца цун хиннача вIашагIкхетарашца. Абакане цун къамаьл хилар парте областной комитета членашца, общественноста викалашца.

Цул тIехьагIа края Шушенски районе вахар М. С. Горбачев. Из хилао Шушенскерча, «В. И. Ленина сибарегIера ссылка» яхача мемориальни музее-заповеднике. Дукха нах бахача, хозача поселке ше йолчча тайпара, лора а еш, йитай 1897 шерагара 1900 шерага кхаччалца йолча юкъа октябрьски революце хургвола баьчча цига ха йоаккхаш волча хана хиннна юрта исторически застройка а обстановка а. Укхаза Владимир Ильича болх баьб «Россе капитализм дегIаяр» яха рукопись язъеш, оттадаьд цхьадола доархIаме программни документаш, ткъаьи итт совгIа статьяш язъяьй.

Экспозицега а хьежа В. И. Ленина памятника юхье зизаш дехкар Генеральни секретара.

Саяно-Шушенски ГЭС-е водаш КПСС ЦК Генеральни секретарь саца а сеца, В. И. Ленинен Н. К. Крупскаяйи цIерагIча Шушенски совхоза - техникума кхашка хилар. Цига укх деношка тохкаш я Красноярски машинашъераша хьаяь йола «Кедр» яха ялат чуэца комбайн. Предприяте специалисташцеи юрта боахама къахьегамхошцеи къамаьл деча хана дийцар Кхачан программа кхоачашъяра леламах. Арендни звенон звеньевойс Н. А. Абрамчика дийцар кердача тайпара болх беча хьалашка хIанзара хьувкъам чуэцара леламах. Шоай къахьегама толамех хоам бир «Сибиряк» яхача школьни колхоза членаша Власов Андрея, Кушнарев Сергея, Иващенко Светланас.

Мехка йоккхагIйо л ч а энергетически комплексе, Саяно-Шушенски гидроэлектростанце хилар М. С. Горбачев.

Цу дийнахьа а Шушенскера Красноярске дIавахар Генеральни секретарь.

Яхьа дневник

ЛаьрхIар кхоачашду

Дукккача шерашка тIехьабусарашта юкъе бар Сунженски района Орджоникидзе цIерагIча колхоза хьайбаш леладераш. КIезига яздьдац цох лаьца республикански а районни а газетий оагIош тIа.

Укх шера гIулакхаш тоъал дикагIа хиннад. Масала, карарча шера хьалхарча кхаь кварталe йохка езар 2300 центнер йолаш, бархI бетта паччахьалкхенга 2449 центнер шура ехкай колхозхоша. Фуд из толам баккха новкъостал даьр? Эггара хьалха фермашка болх берий дукхагIа йоакхо еш хилари зооветеринарни гIулакх тоадари. КIезига эргалонаш яьяц ферма коллектива балха цун кулгалхочо З. Оздоева а. Ший гIулакх довзаш, нахаца та ховш саг ва из. ГIадвугаш да укх шера ехка шура соахка укх ханна хинначунца нийсдича, йнъ тонн гаргга дукхагIа хилар.

Дика да колхозхой гIулакхаш паччахьалкхенга дулх дохкача даькъе а. Ийс бетта план 1400 центнер йолаш, сентябра хьалхарча деношка 1531 центнер екхай из продукт хьайбаш леладераша. Соахка бIарчача шера хинначчул 35 процент дукхагIа.

Планал совгIа йола хьайбай продукци пачхьалкхенна дIалуш ба хIанз колхозхой.

Деша дай бац

Iалам лорадара тIадерзадаь балхаш чакхдахара хIара промышленни е юртбоахама предприятена лаьрхIа планаш оттаю. Уж кхоачашъяр, производственни планаш кхоачашъяр санна, Iалаьмате лоархIаме да. ХIана аьлча, цох тийша я наьха, хин, фе, лаьттан унахцIено, хьунай, лоамий, арений хозал, цхьан дешаца аьлча — вахар.

Вай республикера экологически хьал чIоагIа чоалхане да. Кхоачам болаш да духхьал мехкдаьттеи газовникаша. Шу дика дIадоладаьдар цар: шозза лаьгIъеннаяр заводера аварешь, тоадаьдар цхьаъдола компрессораш. Кастта юхалала доладелар гIулакх, кIезигагIа теркам тIаучхийтар ухаза Iалам лорадара. Шу чакхдала кхо бутт совгIа бисача хана цу гIулакха дIаъхьожадаьча рузкъах 21 эзар сом пайда ца эцаш дус.

ХIанз а дIадоладаьдац Грозненски газ чакхйоаккхача заводои цун Вознесенскерча производствои серности газ караерзаяра балхаш. Из дика болх а ба, хIана аьлча Iалама зе де тарлу хIамаш юстарръхара эша гIиршаш эсала да укхаза, таханарча дIадехарашта жоп луш а дац. ХIаьта завода арахецача продукцена юкъе я метанол, кислота, щелочеш, аммиак, кхыяраш. Са мел доаллача хIамага кхераме я уж.

Ала йиш яц заводо Iалам лорадара даьхъе цхьаккха хIама даьдац, аьнна. Из нийса хургдац. Цхьабакъда, кIезига дац кхоачамбоацараш а. Масала, укх шера цу гIулакха 77.8 эзар сома маьха балхаш де дош деннадар газовикаша. Шу дика дIадоладаьдар цар: шозза лаьгIъеннаяр заводера аварешь, тоадаьдар цхьаъдола компрессораш. Кастта юхалала доладелар гIулакх, кIезигагIа теркам тIаучхийтар ухаза Iалам лорадара. Шу чакхдала кхо бутт совгIа бисача хана цу гIулакха дIаъхьожадаьча рузкъах 21 эзар сом пайда ца эцаш дус.

Кхоана—хьун болхлой ди

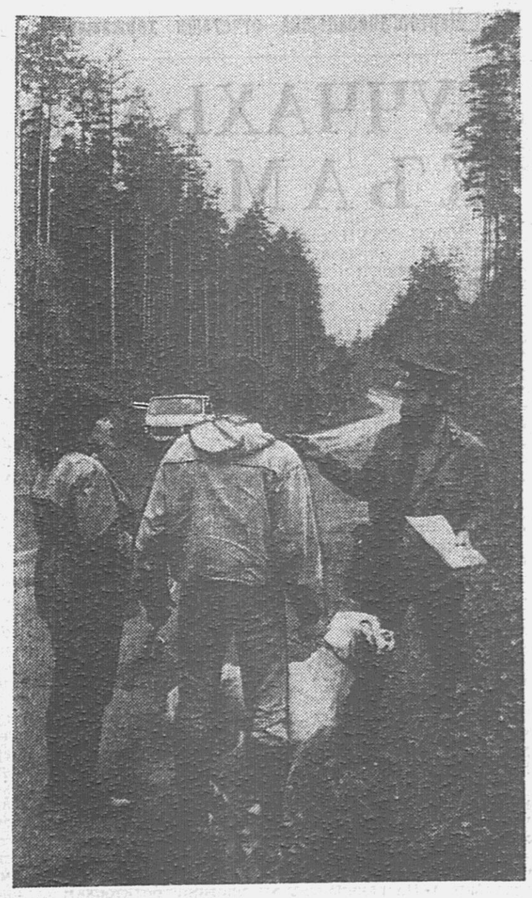

КАРЕЛЬСКИ АССР. Iамашка сурт гойташ йолча къаьнача хьуно, къаьнача дукха хIама дагадохийтача кхеран бердаша ше санна шпы доаца «Кивач» яхача заповедника тамашийна сурт оттаду. Из йиллай 1931 шера, цох тиллай цун территоре тIа йолча водопада цIи. «Кивач» кхоале йоаца Iилма лаборатори я. Шера халдан за фаунен флореи дегIаахара закономерносташ гучаяхара, хьун боахам лелабара, Iилма лардаш оттаяра тIадерзадаь комплексни тохкамашду.

Керттера лесничий Александр Михайлович Бурлуцкийн цун 20 гIончен фийла лораеш ба заповедни хьун «унахцIено». Цар фенологически зем боаккх, оаххарийи оалхазарийи учет лелаю, Iалама дневникови йоазув ду. Лесникий декхар да мах баь вартвоаца из еза уголок эталонни хьисапе, ше юхьанца ма хиллара лораяр.

СУРТА ТIА: заповедни хьуна юкъе вала йиш яц чкъаьрий лувца цхаралашца чаьрахье кхувла жIалии долаш. «Кивач» керттера лесничий А. М. Бурлуцкий (аьттехьара вар) хьунагIа боагIача «бицлуча наха» из дуккказа хьалхадаха дезаш хул.

С. МАИСТЕРМАНА сурт.
ТАСС фотохроника.

ЦIЕЙНА НАКЪАДОАГIАШ

Тхоай профессиональни цIей дездеча укх деношка дагаух тхона, хьунахошта: мишта яьхай-хьох ширача ханашка хьунаш цхьаккха да воацаш, дIадеш Iунал доацаш. Цхьабараша аргда: дукха паргIатагIа хиннай уж, аьнна. ПаргIатагIа-м хиннай. TIаккха саг хьакхелчахьа царна детталу латта дагарч, хьекха хехаш, са даккха ца бута цун дай — оакхарий? TIаккха паргIата хиннад ала йиш йий цун вахар?

Хиннадац. ХIанз а дац. Шийна хало хуле а нанас ший берашта мо вайна гIулакх дешь, вай пишкаш йоагаеш, ий рузкъах вай ца къоастаде хьаяьхьай хьунаш. Тахана-м салаIийтача мегаргдар царга.

Из дага долаш ду оаха тхоай Наьсарерча хьунашка хьадер, из дагадолаш тоха гIерт тхо цох оахош тохаш дола кулг. Дагараша тха хьунаш мукъа йита духха ха я. Газа сигала беса алаш доаг юрташкарча наьха пишкашчу. Наггахьавар мара водац хьунагIа диг хаьнделле. Из а дуккагIолча даькъе доа бе, е йийца карт е саьрграш даха мара водац цига.

Тхона а аттагIа да хьу лорае а из ебае а. ХьалхагIа хьу тийда моттигаш йоассалора. Цудухьа, хIанз а дукха нийслу уж хьуна юкъе а цун йистошка а. Цу мо долча доакъошка къона гаьнаш дIа а йогIаш, хьуна сурт-сибат, цун экологически хьал толха ца далийта гIерт тхо. Хьалха дIаихач шерашка йийнар йоацаш, духхьала укх 12-ча пятиметка чуйоагIача юкъа оаха дIайийнай 260 гектар керда хьу. Цох укх шера — 80 гектар. ХIаьта тишъеннача, къаенна гаьнех хьу цIенъеш араяьхай 12.568 кубометр отходаш (царех укх шера 8 бетта — 3224 кубометр — планал дукхагIа.

ДIакхувсац оаха уж отходаш. Пайда бу. ДIабахача 8 бетта 803 эзар сом ахча Iоадир оаха. Наха эша хIамаш царех хьаеш цехаш я тха. Хоза яь дагарий, белий, гоний Iежараш, дулх оата улгаш, гударгаш, со млелабу яьшкаш, хьажкIий тускараш, кхыйола дукха хIамаш ю оаха царех.

ЦIей дездеш ловцаш даха, хозача дешашца хоастабе мегаргболаш дукха ба тха хьунахошта юкъе. Къаьстта ала лов сона, хийца перестройкаца гIа боахача тхоай къахьегама маякех. Уж ба Станочникаш Н. Дзейтов, трактористаш Б. Додов, А. Курскиев, В. Лунев, А. Боков; хьу йоIараш Я. Куницкий, М. Матиев, къона гаьнаш дIаювш бола З. Касакова, Л. Картоева, яьшкаш ю Г. Мусиева, Т. Евлоева, Ф. Суктыгова, кхыбараш.

Атта дац хьунашкара балхаш. Чоалхане механизмаш, тIоадал, ареш, аьлеш... ХIаьта а саг лозавав, чов хинна моттиг нийсъеннаяц хIанзалца тха хьунашка. Оаха доаккхал ду цунах. Зехьа бовц оаха цу хьакъехьа беш бола профилактически болх.

Теркам тIалоаттабу оаха рузкъа лорадара, цун кхом бара. 8 бетта 1 тонн 300 килограмм солярка кходаьд оаха. Цу юкъа кхояьй 5.8 эзар киловатт-сахьат электроэнерги, тонн совгIа бензин.

Балха овсарле лакхъяра, продукце дикал айяра чIоагI ановкъостал ду тхона, цIаккха лаьгI ца йолийташ социалистически яхь производственни юкъе оаха кхувларах, цун сий оаха ца дожийтарах. Хозрасчет, самофинансировани яле а, цун сийн байта йиш яц. XIара бетта яхьа итогаш ю оаха цIенхаштта уйла тIаяхийте кийчо а еш. ЦIеи Iаьржеи. — ши улг да тха подразделенеи, коллективай, къаьстккъаьстача наьха хьохкамашца дIаяздеш. Тхона гучабаьннаб цу гIулакха низ. Дика Iадкъ тIехьабусарашта «Iаьржа» улг. Хьалхарча ах шера а хIанз а цIеча улга тIара дIа ца йоаладеш, хьалхара моттигаш дIа ца хецаш хьайоагIа дахчах хаIмаш еча цеха коллектив (начальник Ю. Евлоев). ДIа-хьа тела цIе байракх а цунга я. хьалхара премеш а цо дIаийю.

Иштта къахьегаш накъабаьхкаб-кх шоай «Хьуна болхлочун денна» тха хьунахой.

Х. ЦЕЧОЕВ,
Наьсарерча хьуна боахама керттера инженер.

Нов. А. М. ТИМЧЕНКОНА НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА ПРЕЗИДИУМА СИЙЛЕН ГРАМОТА ЯЛАРАХ ДОЛА

Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума

У К А З

Дукккача шерашка партийни а советски а органашка беркате болх барахи общественни балха юкъе хьинаре дакъалацарахи Нохч-ГIалгIай Автономни Советски Социалистически Республика Лакхехьарча Совета Президиума Сийлен грамота лойла **Тимченко** Александр Михайловича — Шелковской района тIемен къахьегамен ветераний Совета председателa.

Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума председатель Х. БОКОВ.
Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума секретарь С. КОЖУХОВСКИЙ.

г. Грозный.
1988 ш. 14 сентябрь.

Парторганизацешка—отчеташи хоржамаши

ГУЧЧАХЬАРА КЪАМАЬЛ

— КПСС XXVII съездеи цул тІехьагІа хиннача парте пленумийн решенеш кулгє а лувцаш, тха коллективо хоадам боллаш дола толамаш даьхад, — аьлар шоай хиннача отчетно - хоржамий собране «Назраньгаз» ЭПУ партийни организаце секретара М. Шибилова.

— Газоснабжене план кхоачашъьлий. Ши эзари ах эзари метр йІаьха йола газопровод толаме чакхъьккхай. Баха нах сетевой а коачача а газаца Іалашбара дикка гІо деш йола технический кабинет хьаьий.

Ший доклада тІа М. Шибилова ишта белгалдаькхар цхьадола кхоачамбоацараш динза дисараши.

— Эшаш йолча оатхалашца во Іалашдеш хиларо юхатетт газ чуйиллара балхаш. ХІаьта газах боагІа мах бахача наха хьа ца луш хиларо ка ежк тха, ахча ца хилча, цхьаккха а хьадулац, къахьегама дисциплина телхаеш моттигаш а нийслу,— йоахар секретара.

Шоашта тІаньхха партийни порученей лерттІа кхоачаш ца еча къаьсттача коммунистех а дийцар собране.

Ше къамаьл деш, баьккхача толамаш критически мах хоадабир «Назраньрайгаза» начальника Э. Хашагульгова.

— Аз укх коллектива кулгалду берригаш а ши бутт мара бац. Во вІаштІехьбаьккха ба укхаза профсоюзни организаце болх. Укх шин бетта цкъа а собрани хиннаяц. Практически йоацаш я социалистически яхь. Бахача наха пхи бІаь эзар сом совгІа дебеторски. декхар тІахиларо хьахьокх болх бехктокхаме лелабаь ца хилар. Цієнхаштта бехктокхаме оза беза декхар тІа дараш. Газ законагІа ца йоагІаш чуйийхка моттигаш а я, из вай бехк ба, тІахьожам ца хилар да из.

ЦаІ бехктокхаме оза хьо мавеллинге а, цу сахьате, КПСС райкомера е райисполкомера телефонаш хьаетта йолалу, тІакхха цхьаккха а ца деш, дита дезаш хул деррига а ше долчча. Уж деррига а кхоачамбоацараш партийни собранешка дувца, дІадахара наькъаш лаха деза. ТІаккха мара балха тІа аьттув баргбац.

Шоаш къамаьлаш деш, коммунисташа К. Тутаевас, Х. Мерешкова белгалдаькхар запасной оатхалашца, транспортаца организаци во Іалашъеш хилар. «Ерригача района лаьрхІа аварийни служба цхьа машен мара яц горгазе, цу гІулакхо дикка баргал етт цу служба балха», —йоахар цар. Иштта теркам тІабахийтар перестройка сихъяра, коллектива балха тІара экономически хьокхамаш лакхдара коммунистий бехктокхам айбе безаш хилара.

Собране соцам тІанийцар белгалдаьха кхоачамбоацараш дІадахара тІаберзабаь.

Партийни организаце секретаралла юха а М. Шибилов хержар.

У. САПРАЛИЕВ.

ТОЛАМАШ

Парте XXVII съездои дукха ха йоацца хиннача XIX Ерригсоюзни партийни конференцеси дІа ма дехха ра, шоай хьинар кхо ца деш, халкъа боахама мовхьаш дІа-хьа кхьахьара 12-ча пятилетка кхоалагІча шера паччахьалкхен план тІехдика кхоачашъе гІерташ къахьегаш ба Нохч-ГІалгІайчен «Чечингавтотранс» яхача производственни объединенена чуйоагІача № 1570 йолча автоколонна болхлой.

Укх шера хьалхарча ялх бетта цу предприятена карагІдаьннад къахьегама овсарле дикка лакхъе. Цхьан сага къахьегамах эцаш бола пайда планагІа 2047 сом хила безача, 2339 сом ба. Вешта аьлча, цхьан сага балха овсарле 114,3 процентага кхоачаш я. Цу юкъа планал совгІа 145,3 эзар сом цІена пайда баьб. Из эьокхам 112,9 процент ба.

Предприяте уж толамаш доахача лоархІаме лакъа лаьцад коммуниста Азуев Саид-Хьасана кулгалдеча № 2 йолча автоотряд. Мишта карагІдаьннад шоана кердача экономически хьалашка ишта дика болх бе, аьнна, шийга даьча хаттара жоп луш, цу предприяте начальника заместитела Коригов Іалихан йоах:

— Карарча шера план оаха кхоачашъергьа йиллача ханал хьалха. ЛерхІачогІа, из хургда декабрь бетта тІехьарча реношка. Укх шера планал совгІа тха дІа-хьа бахьа аьттув баргба 60—70 эзар тонн мовхьаш. Иштта ла оаха ер шу дІадолалуш тІанийца социалистически декхараш а.

Теша дог доагІа цу бІубеннача коллективо шоашта тІанийца уж декхараш тІехдика кхоачашдергхиларах, хІана аьлча, тахканза, довзанза хуландаь цун довкъаш. Ер дешаш доагІаш да вай мехка тахан дегІайоагІаш, низах чІоагІлуш, социальни тІоанашка кІоарглуш йоагІача перестройкана.

С. Азуева кулгалдеча коллективе къахьегаш ба тайп-тайпарча къамех бола нах, дукхагІча даькъе кагирхой а болаш. Цох майрра ала йиш я интернациональни коллектив, аьнна. Цхьа барт болаш, шоайла эшача моттиге гІоновкъостал деш къахьег цар. Царех ба гІалгІай Зурабов Іалихан, Тангиев Бахьаудин, Вельхиев Іалихан, нохчий Сардалов Ахьмад, Саламов Іумар, эрсий Гамуилов Петр, Серебрянников Геннадий, кхыбараш.

Аьттув баргбий автоколонна коллектива укх шера план ханнахьа кхоачашъе. аьнна, нийса деннача

Ерригсоюзни переписа накъадолхаш

ДЕРРИГАЧА ХАЛКЪА ГIУЛАКХ

ГаргагIорташ латт бахача наьха Ерригсоюзни перепись хургйола ха. Из хургья 1989 шера 12 январе денз 19 январага кхаччалца йолча хана. Итт шера цкъа ю из. Перепись мехка хула йоккха событи я, боккха политически халкъа боахамеи лоархIам а болаш. Хургйолча переписага хьашт долаш хьеж нах, цун сведенеш эш дIахо йодача хана мохк социально-экономически дегIаахареи халкъа вахара хьал тоадарен планаш оттаяра.

Мехка массанахьа а санна, Нохч-ГIалгIайчене а цу ерригача паччахьалкхени дерригача халкъеи гIулакха кийчо еш календарни плана тIа оттадаь геттара доккхий гIулакхаш даьд укх дIадахача шин шера. ХIанз бахача наьха Ерригсоюзни перепись яра еш йола кийчо чакхйоалаш латт, кийчон тIехьара балхаш ду. ХIаьта а перепись дIайолаялалехьа дуккха чоалханеи бехктохамеи организационни декхараш да кхоачашде дезаш.

Республика районашкеи городашкеи оттаьйча а чIоагIъяьйча а организационни планащца къоастаяьй переписа кулгалдечеи дуккхача наха йолчеи кадрай лимиташ. Уж ба 1989 шера хургйолча бахача наьха Ерригсоюзни переписа переписной отделий начальникаш, цар гIончий, инструкторашкеи — контролераш, счетчикаш, республике берригаш а 6 эзар саг гаргга хургба уж. Уж хержа а, Iомабаь а, шоаш болх бергболча моттигашка чIоагIбаь а ба. Дерригача халкъа юкъара гIулакх — бахача наьха перепись толаме чакхъяккхара деш да. Переписа итогаш дика-во хилар тийша да перепись яра гIулакх тIадиллача хIара дезала, республика, мехка анкета объективни оттаярах.

Переписа болхлой кандидатураш хьахаржара а персональни чIоагIъяра а бехктохаме декхар кхоачашделга тIадиллад халкъа депутатий Советий исполкомашгеи цар 1989 шера бахача наьха Ерригсоюзни перепись яра новкъостал дара йолча комиссештеи.

Из боккхача бехктохама паччахьалкхеи юкъара гIулакх дIадахьара шерра гласность йолаш дувцаш кандидатураш оттаеш шоай коллективашкара эггара дикагIа мегаргбола болхлой къоастабара йоанхо е еза республика министерствай, ведомствай предприятей, организацей кулгалхоша.

Чоалхане а чIоаггIа йиза а я бахача наьха перепись яра программа, переписной листа бланкаш практически дIаязъяра дIадехараш докхий да. Цудухьа къахьегама коллективаша цу балха могабе беза образованни, исполнительни, бехктохаме бола новкъостий, экономически реформа кердача хьалашка болх беча наьха дукхал цIенхаштта хиланза яргйоацаш оттаяь яле а. Из хIама теркалдаьд СССР правительствас 1989 шера бахача наьха Ерригсоюзни перепись ю доакъашхой дIаязбареи уж шоай балха цу хана тIерабахареи деша хьакъехьара соцам беш.

Бахача наьха перепись яра кулгалдареи дуккхача наха юкъе болх бареи кадраш хьахаржара а чIоагIъяра а этапни ханаш оттаьй РСФСР-ен Нохч-ГIалгIай АССР-ен Министрий Советий доагIаш долча соцамаш тIа а. Масала, переписной отделий заведующеи цар гIончийн хьахержа хила беза укх шера сентябре, 1 октябрь тIакхачалехьа рай (гор) исполкомаша чIоагIбе а беза, хIаьта инструкторашкеи — контролераш, счетчикаш 1988 шера 15 ноябрь тIакхачалехьа.

Наьха Ерригсоюзни перепись яра дуккха йола кадраш юкъеозаш цар бер паччахьалкхен общественни болх а лоархIаш цар керттерча балха тIа доагIа алапи (дешаш хилар а юкъеозаш) дизза дIалургдолаш оттадаьд СССР Министрий Совета соцам тIа 21-негара 58 балха денага кхаччалца йолча хана. Бахача наьха Ерригсоюзни перепись еча юкъе дакъа лоацача берригача наха СССР Госкомстата бюджетера кхы тIа ахча а лургда.

Вай республика еррига территори хIара района, города доазонашка 98 переписной отделашта йийкъа я, царна керте латт заведующеи цар гIончийи. Переписной отделаш шоай аргIана 739 инструкторскии 3100 счетнии участкашта йийкъа я. Царел совгIа переписа 500 гаргга болхло хургва баха нах больницашка, санаторешка, салоIача цIеношка, интернаташка, гостиницашка, вокзалашка, поездашка, аэропорташка, кхыча моттигашка нах дIаязбеш.

Из деш лоархIаме декхар тIадож статистика органашта, переписа новкъостал дара районнии городскойи комиссешта. Цар цIенхаштта вIашагIтоха еза перепись яра массови кадрай группаш, уж Іомае еза Госкомстата программагIа, 1989 шера бахача наьха Ерригсоюзни перепись яра инструкторскии счетнии участке беча балха кийчье беза.

Белгалдаккха деза СССР Министрий Совето 1988 шера 11 февралерча соцам тIа вIалла могийташ дац предприятейи учрежденейи кулгалхошта халкъа депутатий Советий исполкомаша бахача наьха Ерригсоюзни перепись яра чIоагIбаь а Іомабаь а бола нах перепись чакхъяллалцеи цун материалаш дIачуяллалцеи кхычарца хувца. Цо белгалдоаккх бахача наьха перепись яра кадраш чIоагIъяраи Іомаяраи уж къоастаеча хана цIенхаштан бехктохкамеи хила дезилга. Укхаза беррига оагIув лаца беза республика районий, городий, партийни, советски, общественни органаша деча новкъосталца.

ХIанз республика министерствайи ведомствайи общественни организацеша, производственни объединеша, организацеша, учрежденеша соцамаш, решенеш яьй, приказаш техад ну гIулакха, республике бахача наьха хургйолча переписана кийчо яраи из дIаяхьараи новкъостал дергдолаца хьинаре дакъа лоацаргдола а хьадда гIулакхаш де оттадаьд.

Профсоюзий Нохч-ГIалгIай областной Совето ций соцамашца профсоюзий беррига членаш тIахьех 1989 шера бахача наьха Ерригсоюзни перепись яра юкъе хьинаре дакъа лацара, из кийчъеча а толаме дIаяхьара а юкъе хьинаре дакъа лацара. Из дара тIахьех кагирохой, ВЛКСМ областной комитет, къахьегамеи тIемеи ветераний Совето могаду боккхача наха низ кхоачачогIа новкъостал де. Цу тайпара решенеш яьй министерствашеи ведомствашеи, цар деча практически гIулакхаша новкъостал ду республике бахача наьха хургйола перепись толаме кийчъяра.

1989 шера бахача наьха Ерригсоюзни перепись яра кулгалду кадраш хьахоржаши чIоагIъеши дикагIа болх бу республика Гудермесски, Назрановски, Шалински, Наурски, Урус-Мартановски, Ножай-Юртовски районашка. Цу районашка бахача наьха перепись яра статистика районни отделий начальникий заместителала чIоагIбаьб районий бехктохкаме болхлой, керттерча дакъе лакхера образовани йола нах. дIаяхача хана бахача наьха переписаш еча дакъа лоацаш хиннараш е 1985 шера бахача наьха цхьан ханна доккхий социально-демографически тохкамаш даь организатораш. Уж нах кхаь беттан ах беттан шоай керттерча балхах мукъабовлийт, уж керте овтт районашкарча переписной отделашта, цар болх вIаштIехьа а боакх. Уж хила беза гIулакх довзаш, доагIар хьадеха ховш бола специалисташ, дика организатораш.

Из ниитта дале а, халкъа депутатий Советий рай(гор) исполкомашта, перепись яра новкъостал деча цар комиссешта, статистика моттигерча органашта хIанз а нийслу паччахьалкхен юкъарча, халкъа юкъарча гIулакхаца ведомственни уйла йола моттигаш.

Масала, переписа кулгалдеш йола кадраш хьахаржарен чIогIъяреи ханаш тувлайолийт Ахчой-Мартановски, Веденски, Советски Надтеречни районашка, гор. МагIалбике, республика кхыча районашка. ЧIоагIа ловра переписной кадрашца беча балха цу районашка цIенхаштта теркам тIабахийтар.

Г. Грозне бахача наьха перепись яра предприятешкара, организацешкара, учрежденешкара 1800 саг тIеравакха везаргва. Хургйола бахача наьха перепись дIаяхьара, паччахьалкхен юкъара декхар долга кхета а деш, дуккхача къахьегама коллективаша, цар партийни, комсомольски, профсоюзни вожакаша тешамегIа бола щоай викалаш къестабу. Исполнительни советски органий предложенеш дика тIаэц города вузий, техникумий, ПТУ педагогий, юкъерча дешара школай хьехархой, ИТР, гIулакхерча наьха, студентай коллективаша.

Бакъда, цхьаболча боахамий кулгалхоша щоай коллективашкара перепись яра къестабу из дара кхоачамбола образовани йоаца, къабенна, ниитта цу тайпара бола нах, е вIалла къоаста а бац цу гIулакха.

Халахете а, ниитта организацеи я городе. Цар ма доагIара кхетадац щоашта хьалхашка латта а СССР Министрий Совета соцам тIа оттадаь а декхар. Уж я «Грознефтехим» Іилма-производственни объединени, «Чечингграждапроект» институт, «Чечингушпромпроект» институт, Старопромысловски УБР, «Грознефтегеофизика» ПТО база, А. Шерипова цIерагIара Грозненски мехкдаьтта чакхдоаха завод, кхыяраш. Хетаргахьа цу организацешка ведомственни гIулакхаш доккха маIан долча паччахьалкхен юкъарча декхарел тIех лерхI.

Укхаза хьоаде доагIа В. И. Ленина аьннар: «... переписай гIулакх ведомственни гIулакх дац, республика гIулакх да, ерригача советски учрежденей гIулакх да» аьннад цо. Маярра из принцип я 1989 шера бахача наьха перепись кийчъярен дIаяхьареи организационни кIийлен тIара яр. Бахача наьха Ерригсоюзни перепись дерригача халкъа гIулакх да. Из да халкъа хьаштдоташ. Из ниитта боккха политически лоархIам бола гIулакх а да.

1989 шера бахача наьха Ерригсоюзни перепись яра кийчо еш йола этап чакхйоалаш латт, из хьинаре а массе оагIорахьара а новкъостал де дезаш я, цу боккхача паччахьалкхен балха юкъе дизза дакъа лаца деза партийни, комсомольски, профсоюзни организацеша еррига чаа боахама органаша. Шеко яц из лоархIаме политически кампани республике дика чакхйоаккхаргхилара.

А. ТОЛУБАНОВ,
статистика республикански управлене начальника заместитель.

ДОАЗОЛ ДЕХЬАРА

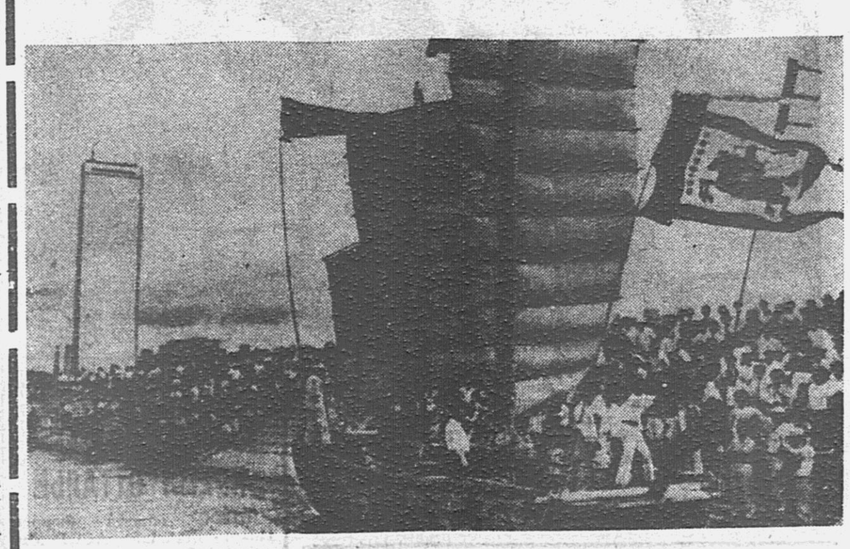

СЕУЛ. Ер а ер санна дола традиционни парусни кемаш а леларгда яхьаш йолча хана XXIV Олимпийски ловзарий столице.

АП-ТАСС телефото.

ООН: КЕРДА ПЕРСПЕКТИВАШ

ХIанз хургйола ВIашагIкхийттача Къамий Организаце Генеральни Ассамблея 43 сесси ООН хьахиннача хана денз хиннарех эггара беркате хила мег: ниитта лакхъенай цун таронаш политически климат глобальни йIоахъялар бахьан долаш. Цхьадолча даькъе цох лаьца дийцар «Конфронтацера диалогага довлар» яхача, дукха ха йоаццаш араьннача шийй статья тIа КНР кхыча мехкащларча гIулакхий министра Цянь Цичэна. Цунна хетачогIа цунга довларо тешал ду «керда исторически течени» хьахилара, цо лоархIаме моттиг лоац советско-американски гIулакхаш тоадеча.

Малхбоаленеи малхбузенеи юкъера конфронтаци дIаяккхара, къаьстта аьлча, толамаш даьхар, идеологически хьалхе дагадеха хIама а доацаш кердача политически уйлан кIийлен тIа кхетаме вIашн товргдолаш СССР-о хьинаре даьча гIулакхаша. Бакъда уж даха йиш яцар, нагахьа санна шийй хьалхарча позицега юхахьежаецаре, кхетамеча уйланца накъаена ецаре, ядерни катастрофа ена хьатIакарчара кхерам хьатIаоттарагIа дунен халкъашта юкъера сообщество духьал хьайна ецаре. ТIехьтIехьа дукхагIа кхетадеш да керттера дар — ядерни-космически замалахьа адамаш шоаш дийна дисара дош оттадар.

РСМД-ах долча договоро, переговорех даьннача кхыча беркато хьадниллад региональни кхераме шодамаш хьадастара наькъаш. Царех доашхаш дувца безам ба са.

Шу хьалха, 1987 шера 17 сентябре «Правда» газета тIа араьнна М. С. Горбачева «Долашдари дунен кхерамзлен гарантеши» яха статья язъяьяр ООН Генеральни Ассамблея 42-сессе балхах лаьца. Цу тIа дувцар цу организаце дунен гIулакхашта юкъе доккхагIа дакъа лацара перспектива йолаш советски оагIонна хетар. Къаьстта аьлча, цу тIа йоалайора региональни кхерамзлен гарантеш хулалургьяр Кхерамзлен Совета массазарча членех, яха идея. Шоай оагIонгахьара цар низ юкъеболабергбоацаш е низаца кхерам тIаоттабергбоацаш, тIемца гуччахьа кхыча мехка тIагIоргбоацаш декхар тIаэцардар.

Сона хетачогIа цу лостаме хьалхара гIа хIанзле вIашагI а техад. Уж хIанз болабеннаб «ВАЗ-2110» яхача а «ВАЗ-2112» яхача а автомобилий а, хIаьта ниитта «Нивах», «Окан» яхача автомобилашта тIехьа тIайоагIарий а керда конструкцеш кийчъе.

— ХIанз ВАЗ ше йохкача продукцел дукхагIа лицензи Іалашъеш я, — йоах «АвтоВАЗ» объединене керттерча конструктора Г. Мирзоевс. — Цхьабакъда, Іилма - технически центр хьалъяь яьлча из хьал хувцалургда. Къаьстта шоай идеящца дикагIа йола моделаш кийчъе лерхIаш я цун коллектив. Цунна а доазол дехьарча керттерча фирмай уж тайпа йолча центращца цхьатарра бокъо а йолаш, цхьана къахьегара а, йоккха таро хьаел цетро вIашагIатехача Іилмани инженернии потенциало а цун исследовательски базо а.

ПОПОВ Борис, АПН.

Африка Къулбехьера, дунен тIарча кхыча районашкара ира этта хьалаш дIадоахаш деш дар. Ниитта вIаши цхьана деча гIулакхо хIанзле а аттача боаккх ООН болх, лакхъю цун Кхерамзлен Совета эффективность. Низ болаш йоагIа Иранан Иракан юкъе чIоагIа машар оттабе, Къулбехьен-Малхбузен Африка проблемаш къоастае, Марокконеи ПОЛИСАРИОнеи... юкъера тIемаш дIадаха йолаенна процесс. Генеральни секретара Перес де Куэльяра яхачогIа, хIанз хьаэтай машар бараи машар хьаллацараи ООН гIулакха чIоагIа эшарех йола цхьа за.

Из дувцилга доаццаш цIаккха а ца хиннача тайпара ВIашагIкхийттача Къамий Организаце авторитет лакхъялар да. Хьаеллалу регионални конфликтай деидеологизаце йизза реальни йола перспективаш. «Малхбоаленеи-Малхбузен конфронтаце» е «ТIехйолча шин паччахьалкхенна юкъерча къовсама» сферера уж яхар духьа дикача дагара доацаш тIагIертта дувца гIерт хIанз а США, НАТО гIоллара цар партнераш. Цхьадолча даькъе цо гIо деш хилар идеологически догматизмо хьалхадоахаш, СССР хьалха даь цхьадола гIулакхаш а. Москваеи Вашингтонан юкъерча вIашдуьхьаленех пайда эца гIийртаб «кхоалагIча дунен тIарча» вIашдуьхьал латта группировкай цхьабола викалаш а. Цо кхы а кIоаргдир этта хьал, кхерама кIал оттайир ерригъюкъара кхерамзле.

Новкъа хете а, бакъде дезаш да ВIашагIкхийттача Къамий Организаци лархIанза яргйоацалга, цунна новкъарло а ца еш, машар бара дола цун декхар кхоачашдара гIо де дезалга хIанз а массане дизза кхетадаьдац. ООН-ага гIолла кулгаш яздаьча соглашенегIа шоашта тIаийца декхараш массаза а дац кхоачаш. Цунна тешалду США-и Пакистани Афганистана гIулакхашта юкъелелхаш хиларо. Рейгана администраци ниитта гIерт Іарбийи Израила дIаьхденна дов дIадаккхара, Центральни Америке хьал тоадара ООН юкъе ца яхийта е цу тIехь цунна доазув оттаде.

Советски Союзах аьлча, цо ше де лерхIар лочкъадац. Цо тIехьа тIайоагIача хана а шийна могар дергда дунен халкъашта юкъера вахара хьал тоадара. Ниитта оттадаьд из XIX Ерригсоюзни конференце документаш тIа.

Юрий ГВОЗДЕВ,
АНП политинформатор.

«ВИДЕОПАССАЖИРА» ТIЕХЬАРЧА КЪОВСАМЕ

«Сони» яхача японски фирма хьалхара модель кийч а яь арахийцача денз кхаь миллиардал дукхагIа «Уолкмен» яха киса ехка стереофонически кассетни проигрывателаш ехкай дунен тIа. «Уолкмен» хьаяьраша эггара хьалхарча аргIанна пригородни электричкай дуккха миллионаш болча пассажираша лаьрхIа арахийцаяр из, Японе йохкача городашка, лаьтта фаьлгача дувццал деза долча, нах баха кварталаш гаьннарча аренашка, е городал ара итташ километраш гаьна хьалъю. МугIарерча японца хIара дийнахьа балха дIаводаши юхавоагIаши юкъера лаьрхIача, ши-кхо сахьат доаду.

Цу ханах пайда миштa эцаргба? Наб е, е газет деша мегаргда, болх сихбеннача хана электричкаш йизза наьх болаш из атта деце а.

Цхьан минута а шоашта дукхаезача ашарех къаста ца ловш болча кагирхошта юкъе хьаьстта яьржар «Уолкмен» яха проигрывателаш. Кастталашха цунна тIеххьа проигрывателе йоккха йоацаш модерчизаци а яь, радиопередачаш хьалувца йолаелар уж. «Уолкменех» пайда эцарий го кхы а шерагIа баьржар.

«Уолкменаша» йизза рынок караерзаьй аьнна хетар. Цхьабакъда, техника цхьан метте латтац. Массехк шу хьалха японски фирмаша табашник миссел мара йоккха йоацаш телевизораш арахийцар «электричкай пассажираша». Сердал а бос а чIоагIа цIена керда а, цIавоагIаш наькъ тIа бейсбольни матчага хьажа йиш хул.

Юхьанца цу зIамигача телевизорех дукха мах бехар. ХIанз из зIамига телевизор эца йиш я 5-6 эзар ненах. Японски гIулакхерча сага цхьан дийнахьа эцача алапел кIезигагIа да из.

Дукха ха йоаццаш «Сони» яхача фирма хоам бир, укх гарггарча хана телевизори видеомагнитофони вIашагI а йоаллаш, книжка миссел йола аргIанара керда «видеоуолкмен» арахецаргья аьнна. Коачача кристаллашца болх беш йолча цун бос бола экран 7,5 сантиметр, деррига дозал 1,1 килограмм, магнитофона моллагIа йола компакт-кассета миссел я цун видеокассета. МоллагIа йолча записага ладувгIарал совгIа телеэкрана тIара дар хьатIадаккха йиш я «видеоуолкмена» тIа.

Александр ЛАЗАРЕВ, (АПН).

НЮРНБЕРГСКИ ПРИНЦИПАШ ЯХАШИ ГIУЛАКХ ДЕШИ Я

Дунен халкъашта юкъера военни трибунал вIашагIйолларах йола соглашени оттаьяьр шовзткъеи кхо шу хьалха СССР, США, Англеи Францеи. Нюрнбергски процесс ше а цун решенеш а санна, шийна тара кхы хIама доацача цу трибунала шийна чулаьдаяр юкъарадамлен правительственноста принципаши нацистски тIема зуламхой лирача бехктохаме озари. Укх мугIарий автора аьттув баьннаб таханарча деношка дуккхаза а доазол дехьарча мехкашка ше ухача хана геббельсовски пропаганда эггара вогIа йола стереотипаш цIаьккхазза хьагойташ йола пхьошамаш тIа свастика а кара транспаранташ а йола кхелетарий а, хIаьта цул совгIа, кхыметтел ханна нийсбенна нах а юкъебола «берий» ординга ш бIаргаго. Де доагIа хаттар отт: цу ученена тIехьа барех дукхагIбараш-м 1945 шу чакхдаьнначул тIехьа баь ма бий. Цхьабакъда, цо новкъарле яцар царна теркам тIабахийтта ладувгIарал совгIа, «беженцаш» оаларий реваншистски гIулакхаш а бе-беча, керттерча даькъе эсэсовски, тIема доакъошкарча «герзаца гIолла болча къаьнарча доттагIий» вIашагIкхетараш лорадара ха тIа латта. Фуд-хьогI шоллагIча дунен тIема истори доаггIача тайпара кхетадаьдоацача зIамигача сага Нюрнбергски трибунала приговор нийса йоацигал хетийташ дар?

Эггара хьалха ала доагIа, нацистски тIема зуламхой лаьрххIача дунен халкъашта юкъерча трибунале баларах 1942 шера Советски Союзо хьалхаяьккха йола идея Ялтеи Потсдамеи малхбузен державаша хьаллаьца хиннаяле а, цар дего хоалуш къоабалдеш дацар из. 1943 шера Москве хиннача конференце а тIехь Англеи США-и кхыча мехкащларча гIулакхий министраш духьала бар цуморча трибунала, хIаьта 1944 шера октябре Уинстон Черчилла аьнадар «суд хулга нийса долгах дог тийша вац», аьнна.

Цхьабакъда, союзни державаша хьалхагIа шоашта тIанийца хиннача декхараша а, нацистски агрессе жертваш хиннача паччахьалкхенй общественносто дIадехаро а санна, аьттув балийтар доагIача тайпара из дош къоастадара. Бакъда, цу шерашка а тIехь. хIаьта цул тIехьагIа тIа-тIа низ совбулаш Нюрнберге судебни гIулакхаш дийца даьлча а газеташка, журналашка, цхьаболча малхбузен историкийн юристийн монографешка цIаьккхазза а гIийртар, хIаьта из хIанз а тIехь сацанза а да, бакъдоацар бакъде. ХIаьта долчча бесса аьлча, яхар да цу хана хиннача законаш тIа белгалдаханза доала зуламаш даь хиларах суд е йиш ца хилара принцип толхаьй Нюрнбергски процессо, 1945 шерага кхоачаш тIема зуламхоех дола законаш, бакъдар дийцача, доацаш дар. Цхьабакъда, процесс чакхйоаккхача юкъа а тIехь цхьанна тайпара доацар дувцаро, цхьанна тайпара духьаленаш уттаяро новкъарле йиннзар ах дуне гаргга цIийх хьалдиза йолча нацистски элитана лира таIазар дара. Цхьабакъда, чакхенга кхаччалца динзар. Укхазара хьадоагIа тахан а тIехь мора кочамаши нацистски повязкаш лелаелга, хIаьта цхьадолча мехкашка кагирхоех, вIашагIъехка йола, керттерча даькъе США-и Кълубехьен Америка мехкашкеи баха хайша болча нацистски зуламхоша кулгашта тIехьара говза кулгалдеш йола, бокъонца хьахинна яьнна неофашистски организацеш йолга.

Историе чура хIанз а тIехь Нюрнбергски процесс дIаякккха гIерташ долча гIозарий саготдер фуд? Эггара хьалха: цун принципаш. Исторически лоархIам бола хIама хила а хиннад, долаш а да агрессе акт эггара чIоагIагIа дола дунен халкъашта юкъера зулам хилар трибунало бакъдаьлга. ХIаьта дIадахачунга хьежжа уголовни бехктокхаме а эза, доагIаш дола таIазар хиннараш ба адамленна духьала зуламаш дараи агрессии елга вIаштIехьдаккхараи бехке бола нах. Нюрнберго духхьашха бакъйир суд ечун должностной хьал мел лакха хиларах е лакхехьара хьатийнна зуламе дола приказаш коачашдарах даьча зуламах болча бехктокхама кIалхара воалийташ ца хилар. Къаьстта белгалдаккха деза, 1946 шера 11-ча декабреи 1947 шера 27-ча ноябреи ше тIаийцача резолюцешка ООН Генеральни Ассамблеяс Нюрнбергски пропаш бакъяь хилар. Уж принпаш бакъяь хилар. Уж принципаш, хала хете а, толхаяьяр США. Англе, цхьаболча кхыча цар союзникаша. «Тешшаме антикоммунисташ» лохаш Англеи США-и спецслужбаша вIашагIъеллар тIема зуламхой мукъабахара а «шийлача тIем тIа» Вашингтона а Лондона а ма могга цар гIодергдолча пунташка уж дIа-хьа кхувлара а бIарчча система. Тахан а тIехь США, Англе, ФРГ, ниитта кхыча мехкий а ткъама кIал лелаш ба дуккха а зуламхой, цар бехк болга документашца бакъдеш долча хана а тIехь. Дувцилга а дац, цу тайпарча политико дог ца айде йиш яцар хьалъолларах кIалхарбаьннача нацистий а цар гIулакх дIахохьош барий а. Малхбузен прессе а тIехь араювлар, ЦРУ а кхыдолча мехкий спецслужбай а ткъама кIал а йолаш тайп-тайпарча вариантий неонацистски организацешта эггара аттагIа долча капиталистически гIозараша ахчанца гIо дарах дувца материалаш.

Малхбузен мехкий книжни тикайи кноскийн прилавкаш тIа, телевизорий экранаш тIа араювл кагирхошта хьалхашка нацизм бакъе гIерташ йола материалаш. Гитлерах, цун вахарах дувцаш лоамашкара чуболабенна лай тохкам санна дуккха хьаарахийцар малхбузехьарча кагирхошта лаьрхIа дола книгаш, фильмаш, мемуараш.

США, Англе, ФРГ, Японе тIема-промышленни гIозаршта керте латтараш исторе книжка тIара дIаяха гIерт «ззаршерара» нацистски рейх хьахиларах а сий довча тайпара из хIалакъхиларах а дувцаш йола оагIонаш. Гааге хиннача дунен халкъашта юкъерча суда лоархIам лаьгIбе, ООН полномочешта доазув оттаде геIрташ гIулакхаш чакхдоах, дувцаш дар США клиентийн-мехкий доал дераша даьча зуламех долча хана къаьстта а дувцаш. Цу цхьан ханна лоархIам ца беш дита йиш яц «юридически духьаленаш» уттаешше а шоллагIча дунен тIема ала лотабаьрашта лира таIазар де новкъарле ца яьча Нюрнбергски процессе а нацистски Германена духьала союзникаша цхьана леладаь дола гIулакхаш. Из даним а дагалоаттадар пайдане да. ХIаьта вIалла а берий «ловзараш» дац антифашисташтеи машара тIехьа баруштен физически хIамаш еттарга дIанхоачаш йола эксцессаш чакхйоахаш, формеи свастикеи йолча кагирхой тIехьадисача даькъо леладеш дараш.

Энвер МАМЕДОВ,
АПН политически обозреватель.

ВОЛЖСКИ АВТОЗАВОД: КЕРДА ТАРОНАШ

Шера 720 эзар машин арахецаш йола Волжски завод СССР-е эггара йоккхагIа а Европе шоллагIа а я. Укх гаргарча шерашка дизайна а, модана а, экологически нормашта а, пайдане халара аийдархой хьашташ сихагIа кхоачаш а даь, дунен халкъашта юкъерча рынке ший хьал лоархIам боллаш тоаде лерхIаш я из.

— ДIадахача шера гуйран йоккха Іилман - технически центр (НТЦ) хьалъе йолаяьй Тольятте. Цун декхарех цаI — керда базови моделаш кийчъяра ха лоцъяр, — йоах цу центра директора, «АвтоВАЗ» объединене генеральни директора заместителa В. Каданниковс. —Кердача моделацеи, эггара кIезигагIа хуле а, цун шин модификацицеи хIара пхе шера рынке аха лерхI оаха. Укхазара гIулакх товарни бохама хьал рынке дIагойта гIертилга хинна Іац. Пхе шера цикло таро лу автомобилаш хьаеча Іилман — технически прогресса эггара тIеххьара карагIдийннарех бизза пайда эца.

Заводе хьалъеш латтача Іилман-технически центра юкъе гIоргъя инженернии тохкам бу корпусаш, дизайн - центр, аэроклиматическии акустическии комплексаш, машинашта тохкам бара кийчо ю а опытно-промышленни производства а корпус. Тольяттена 50 километр гаьна хьаергъя деррига дунен дIадехараштa жоп луш йола полигон. Из хьалъярга юкъара лаьрхIача дIагIоргда 420 миллион сом. Цох 83 миллион сом хьожадаьд Финлянде фирмаша гIо деш кхоачашдергдолча гIишлой-монтажни балхашта.

Доазол дехьара эцаргда ше къаьстта оборудоване дакъа, ВАЗ-о доазол дехьа ший продукци ехка хьанийцача ахчах.

1992-ча шера, еррига центр йизза болх бе йолаялийтача, нйс эзар сагал дукхагIа нах хургба цига болх беш. Коллектива кхоалагIа дакъа инженерех - исследователех, дизайнерех, конструкторех, болхлоех хIанзле вIашагI а техад. Уж хIанз болабеннаб «ВАЗ-2110» яхача а «ВАЗ-2112» яхача а автомобилий а, хIаьта ниитта «Нивах», «Окан» яхача автомобилашта тIехьа тIайоагIарий а керда конструкцеш кийчъе.

— ХIанз ВАЗ ше йохкача продукцел дукхагIа лицензи Іалашъеш я, — йоах «АвтоВАЗ» объединене керттерча конструктора Г. Мирзоевс. — Цхьабакъда, Іилма - технически центр хьалъяь яьлча из хьал хувцалургда. Къаьстта шоай идеящца дикагIа йола моделаш кийчъе лерхIаш я цун коллектив. Цунна а доазол дехьарча керттерча фирмай уж тайпа йолча центращца цхьатарра бокъо а йолаш, цхьана къахьегара а, йоккха таро хьаел цетро вIашагIатехача Іилмани инженернии потенциало а цун исследовательски базо а.

ПОПОВ Борис, АПН.

ТАХАН—САБРАИ ШАТИЛИ ЯХА ПАЛЕСТИНСКИ ЛАГЕРАШ ДАГАЙОХАРА ДИ

1982 шера сентябрь бетта юкъе деррига дуненна хайра нацизма баьде ханаш дагайохийташ дола зулам даьлга. Планета газеташеи журналашеи хоам бир израильтянаша къа ца хеташ Саббереи Шатилереи бераш, кхалнах, боккхий нах, алхха уж палестинцаш хилар мара кхы бахьан доацаш, боабарах (сурта тIа).

Адамашта цIаккха а йицлургьяц Бейрута малхбузехьа хинна Палестинера байддарий уж лагераш унзарча трагеде, израильски военщинас нах къиза боабара синоним хилара тарра.

Герзаца чIоагIа кийчбеннача интервенташа го бир лагера, цу чу вала мел йола моттигаш дIакъайлар. цул тIехьагIа къиза боабе болабир нах... Палачаша топаш еттар маьршача наха, урс Іетташ боабора, Іазап озийтар, цхьаннех а къа ца хеташ. Цу наьха цIий Іодохийташ оттадаьча ловзарга боабир эзараш бола Палестинера байддараши ливанцаши.

Из толаме унзара зулам ший къаьстта цIи йолаш а да — геноцид, адамашта цIаккха йицлургйоацача Хатынь, Орадур, Лидице, Бабий яр, Сонгми санна яращца цхьан мугIаре а да.

Цул тIехьагIа даьннача шераша тешалду, Израила политика хувцаяланза хилара. Шоаш дIалийцача лаьтташка сионистски захватчикаша Іазап лоаттаду Іарбашта.

Тахан Израильски салташа автоматаш гIахьекха кхераденна теIа хобаденнад палестински бераш. Уж дукха доаду оккупанташа. Іазапа кхотаенна клубок хулаш цхьана кхийттад валар, цIий, бераш кхерадалар, кхийнарий моастагIчунцара гоамал. Ниитта да хIара дийнахьара къиза вахар. Бакъда, израильски оккупанташта духьал палестинцаш гIовттаро тешал ду, ший лаьтта даха бокъо хилийтар духьа нийсхон къовсам лоаттабу, дукха бала эза халкъ цхьанна карательски операцешта юхадоаккхалург ца хилара.

ТАСС фотохроника.